

Ravimid ja toimeained

Sirje Mäearu

Ravimitel kui keemilistel ainetel on süsteemipärased keemilise rühma nimetused (IUPACi nomenklatuur, mille kinnitab rahvusvaheline puhta ja rakenduskeemia liit – International Union of Pure and Applied Chemistry). Üldiseks kasutamiseks on maailma terviseorganisatsioon soovitanud toimeainepõhiseid ehk mitte-süsteemseid rahvusvahelisi geneerilisi nimetusi (*international nonproprietary name* ehk INN). Näiteks *2-atsetoksübensoehape* on süsteemipärane nimetus ja *atsetüülsalitsüülhape* geneeriline nimetus. Lisaks tuntakse ravimeid nende tootenimedega (enamasti patentitud nimed ehk kaubamärginimed) järgi. Eesti keele instituudi keelenõuandest on küsitud nõu eeskätt tootenimedega ja toimeainenimetuste kirjutamise ja käänamise kohta.

Tootenimed

Tootenimed käibivad eesti keeles originaalkujul. Neid kirjutatakse püstkirjas ja esisuurtähega, nt Aerius, Burana, Maxidex, Proctosedyl, Sinupret, Ibumetin.

Kui nimi on eestäiendiks, tuleb seda kindlasti käänata, nt Actifedi kõhasiirup (mitte: Actifed kõhasiirup), Pinosoli ninatilgad, Arthrostopi tabletid, Maaloxi tooted, Decatyleni imemistabletid¹.

Ülakoma panekul rakendatakse samu põhimõtteid mis muude võõrnimedega käänamisel. Kui nime hääldus langeb kirjapildiga kokku, pole ülakoma vaja, nt Arcoxia : Arcoxiat,

¹ Farmaatsiaterminoloogia komisjon on soovitanud inglise sõna *lozenge* hääldusmugandit *loseng*, pidades liitsõna *imemistablett* (vrd ka sm *imeskely-tabletti*) rahvakeelseks. See kartus on tarbetu.

Theraflu : Theraflust, Sibicort : Sibicorti, Sab Simplex : Sab Simplexit, Multi-Tabs : Multi-Tabsi. Ka sel juhul, kui kirjapildis ja häälduses on erinevad täishäälikud või erinevad kaashäälikud, on ülakoma tarbetu, nt Rennie [renni] : Renniet.

Ülakoma tuleb panna juhul, kui nime hääldus ja kirjapilt lahknevad (nimi lõpeb kirjas täishäälikuga, aga häälduses kaashäälikuga, või vastupidi). Nt Brilique [brilikk] : Brilique'iga, Uroflow [uroflou] : Uroflow'd, Solpadeine [solpadeiin] : Solpadeine'i, Nicorette [nikorett] : Nicorette'i, Activelle [akti-vell] : Activelle'ist.

Häälduses kaashäälikuga lõppevad nimed käänduvad üldiselt *i-tüveliselt*, nt Brontex : Brontexi, Vepesid : Vepesidi.

s-iga lõppevate nimede käänamisel tuleb vaadata, kas *s* on lühike (paikneb rõhutus silbis) või pikk (paikneb rõhulises silbis). Lühikese *s-iga* lõppevad nimed on *e-tüvelised*, nt Tacrolimus Intas : Tacrolimus Intase, Carmolis : Carmolise, Azithromycin Actavis : Azithromycin Actavise, Luveris : Luverise, Siklos : Siklose. Pika *s-i* korral on käänamine *i-line*: Zavedos [-doss] : Zavedosi [-dossi] süstelahus, Septolete plusi [plussi] imemistabletid.

Kui nimi lõpeb suurtähega (või suurtähtedega), võiks selguse huvides liita käändelõpu **sidekriipsu** abil (mitte vahetult ega ka ülakomaga), nt Talacin D : Talacin D-d (mitte Talacin Dd ega Talacin D'd), Avaxim 160 U : Avaxim 160 U-ga, Tertensif SR : Tertensif SR-il, Essentiale forte N : Essentiale forte N-ist. Samamoodi võiks toimida siis, kui nimi lõpeb numbri(te)ga, nt Hjertemagnyl 75 : Hjertemagnyl 75-ga (mitte Hjertemagnyl 75ga ega Hjertemagnyl 75'ga), Femina-35 : Femina-35-st, Lercapin 20 : Lercapin 20-le.

Hoiatustähisega tootenimed

Kaubamärgiseaduse järgi võib kaubamärgiomanik koos kaubamärgiga kasutada hoiatustähist või -märget ning registreeritud kaubamärgi avaldamisel publikatsioonides tuleb tagada, et kaubamärgiomaniku nõudel oleks kaubamärgi juures hoiatus-

tähis.² Mis on hoiatustähis või -märg, seda seadus ei ütle. Keelenõuande praktikas on küsitud peamiselt sümbolite ® ja ™ kohta. Mõlema kasutamine näib olevat täpsemini reguleeritud USAs: ™ (ingl *trademark*) näitab kaubamärgiks olekut, ® (ingl *registered trademark*) aga seda, et kaubamärk on ka ametlikult registreeritud.

Hoiatustähis kirjutatakse ülaindeksina vahetult (st ilma tühikuta) kaubamärginime järele, nt Baneocin®, Cerucal®, Zyclara™, Brilique™.

Kui hoiatustähisega nime on vaja käänta, lisatakse **käändelõpp hoiatustähisele** (mitte nimele), nt Tylenol®-ile (mitte Tylenolile®), ja alati kasutatakse sidekriipsu (ka siis, kui nime kirja- ja hääldus erinevad), nt Cardioace® [kardioeiss] : Cardioace®-ist, Brilique™ : Brilique™-iga (vrd Cardioace®-ist, Brilique®-iga). Kuna kääntakse nime, mitte hoiatustähist, tuleb käändelõpp valida nimest lähtudes, nt Zyclara™ : Zyclara™-t (mitte: Zyclara™-i).

Jooksvas tekstis võiks hoiatustähist tarvitada **võimalikult vähe**, nt esmamainimisel (toote infolehe puhul nt pealkirjas). Hoiatustähise alternatiiviks on asjakohane allmärkus kaubamärginime esmakasutuse juures, nt Coldrex Broncho on registreeritud kaubamärk; Postinor on Gedeon Richter Ltd. registreeritud kaubamärk.

Tootenimed mugandkujud

Mõne kõige tuntuma ravimi tootenime kõrval on üldkeeles käibel ka selle **mugandkuju**, mis kirjutatakse väikese tähega ja püstkirjas, nt aspiriin, korvalool, sedukseen, validool, viprosaal, (vrd tootenimed Aspirin, Corvalol, Seduxen, Validol, Viprosal). Oskuskeeles selliseid mugandeid ei kasutata.

² Kaubamärgiseaduse § 15 ja § 14 lg 4. <https://www.riigiteataja.ee>. Vt ka H. Mäekivi, Hoiatustähisega kaubamärginime käänamine. – Õiguskeel 2008, lk 140–147. <http://www.just.ee>.

Toimeainenimetused

Ravimid sisaldavad toimeaineid, mida enamasti tuntakse kas ladina- või eestikeelse nimetuse järgi. Tänapäeval kirjutavad arstid tihti välja toimeainepõhiseid retsepte. Üks toimeaine võib sisalduda mitmes ravimis, näiteks sisaldavad toimeainet *Paracetamolum* ehk paratsetamooli Coldrex, Efferalgan, Fervex, Pamol, Paramax, Solpadeine, Theraflu. Aspirini toimeaine on atsetüülsalitsüülhape, mida sisaldavad ka näiteks Alka-Seltzer, Cardiopyrin, Disperin.

Ladinakeelseid toimeainenimetusi kirjutatakse esisuurtähega, nt *Dexamethasonum*, *Loperamidum*, *Sulfasalazinum*, **inglisekeelseid** väikese algustähega, nt *carbidopa*. Nii ladina- kui ka ingliskeelsed nimetused tuleb eesti tekstis vormistada teises kirjas (nt kaldkirjas, kui muu tekst on püstkirjas) ning kääntada tuleb mõlemaid ülakomaga nagu tsitaatsõnu, nt ld *Desloratadinum* : *Desloratadinum*'it, ingl *levodopa* : *levodopa*'t.

Eestikeelsetel toimeainenimetustel on eestipärastatud kuju. Neid kirjutatakse püstkirjas ja väikese tähega, nt deksametasoon, loperamiid, sulfasalasiin, ning kääntatakse nagu võõrsõnu, nt desloratadiin : desloratadiini, droksidopa : droksidopat.

Võõrkeelsete toimeainenimetuste eestipärastamine

Enamalt jaolt on eesti keelde mugandatud ladinakeelseid toimeainenimetusi. Eestipärastamisel tuleb arvestada mõningate muudatustega. Valdavalt *um*-lõpulistest **ladina** nimetustest jäetakse *-um* ära ja ladina häälikuid teisendatakse³.

c → k (üldjuhul): *Camphotamidum* – kamfotamiid, *Ketocozolum* – ketokonasool, *Niclosamidum* – niklosamiid, *Tenecteplasmum* – tenekteplaaas

³ Ladina keelendite eestipärastamisel on abiks ÕS 2013 „Teiskeelsete nimede hääldamise juhiseid“ aadressil <http://www.eki.ee/dict/qs/haaldusjuhised.pdf>.

- c → ts (*e, i, y, ae, oe* ees): *Cetirizinum* – tsetirisiin, *Citalopramum* – tsitalopraam, *Triamcinolonum* – triamtsinoloon, *Cyclophosphamidum* – tsüklofosfamiid
- ch → k (valdavalt kreekalähtesed tüved): *Chloroquinum* – klorokviin, *Chromocarbum* – kromokarb, *Oxycholinum* – oksükinoliin
- i → j (sõna algul täishääliku ees): *Iodixanolum* – jodiksanool
- oe → ö: *Synoestrolum* – sünöstrool
- ph → f: *Phenobarbitalum* – fenobarbitaal, *Aminophyllinum* – aminofülliin, *Butorphanolum* – butorfanool, *Epinephrinum* – epinefriin
- qu → kv: *Carboquonum* – karbokvoon, *Clioquinolum* – kliokvinool
- th → t: *Erythromycinum* – erütromütsiin, *Phthalazolum* – ftalasooll
- x → ks: *Xamoterolum* – ksamoterool, *Xylazinum* – ksülasiin, *Ambroxolum* – ambroksool, *Cetrorelixum* – tsetroreliks
- y → ü(ü): *Clindamycinum* – klindamütsiin, *Amitriptylinum* – amitriptüliin, *Bisacodylum* – bisakodüül, *Trihexyphenidylum* – triheksüfenidüül, *Nihexynum* – niheksüün
- z → s (sõna sees): *Bortezomibum* – bortesomiib, *Ketoconazolum* – ketokonasool, *Sulfadiazinum* – sulfadiasiin, *Diazepamum* – diasepaam, *Doxazosinum* – doksasosiin, *Mizolastinum* – misolastiin, *Tinidazolum* – tinidasool. Erandiks on *zumab*-lõpulised nimetused, nagu *Trastuzumabum* – trastuzumab. Sõna alguses on farmaatsias⁴ tavaks *z* alles jätta: *Zolpidemum* – zolpideem, *Zuclopenthixolum* – zuklopentiksool, *Zidovudinum* – zidovudiin.

um-lõpu kaoga muutub mugandis enamasti ka *um*-ile eelneva silbi vokaali pikkus (vokaali ja *um*-i vahele jääb konsonant): *Ramiprilum* – ramipriil, *Bisacodylum* – bisakodüül, *Meloxicamum* – meloksikaam, *Nictiazemum* – niktiaaseem,

⁴ Vt näiteid farmaatsiaterminoloogia raamatust aadressil <http://www.ravimiamet.ee/farmaatsiaterminoloogia>.

Ibuprofenum – ibuprofeen, *Penicillinum* – penitsilliin, *Entacaponium* – entakapoon, *Naveglitasarum* – naveglitasaar, *Cidofovirum* – tsidofoviir, *Tegafurum* – tegafuur, *Hyaluronidasum* – hüaluronidaas, *Rasburicasum* – rasburikaas.

Samamoodi peaksid mугanema *limusum*-lõpulised nimetused: *-limusum* → *-limuus* (nagu on nt soome keeles), kuid tegelikkuses on *u* asemel pikenenud hoopis *i*: siroliimus (vrd ld *Sirolimusum*), takroliimus (*Tacrolimusum*), everoliimus (*Everolimusum*), pimekroliimus (*Pimecrolimusum*). Ilmselt lähtuvad need nimetused hoopis inglise kujudest (*sirolimus*, *tacrolimus*, *everolimus*, *pimecrolimus* jt).

Omaette tuleks vaadata nimetusi, kus ladina *um*-lõpu ees on sulghäälik *g*, *b*, *d* ja *c* (= eesti *k*), *p*, *t*. Klusiili ees olev täishäälik üldjuhul pikeneb *um*-lõpu ära jäädes. Kasutuses näeb nii pika kui ka lühikese vokaaliga variante. Viimane viib mõttele, et seesuguste nimetuste lähteks võivad olla hoopis inglise kujud. Keelenõuandjatelt on küsitud eeskätt *mabum*- ja *acum*-lõpuliste nimetuste mugandamise kohta.

Eesti ravimiregistris⁵ on nõrga klusiili (*g*, *b*, *d*) + *um*-lõpulise kujuga ladina nimetuste eesti vastetes põhiliselt pikk lõppvokaal, nt *Eltrombopagum* – eltrombopaag, *Etoricoxibum* – etorikoksiib, *Celecoxibum* – tselekoksiib, *Furosemidum* – furosemiid, *Glimepiridum* – glimepiriid, *Imiquimodum* – imikvimood.

Lühikese vokaaliga on registris sellised mugandid nagu *Eptacogum alfa* – alfaeptakog (vrd ingl *eptacog alfa*), *Nonacogum alfa* – alfanonakog (ingl *nonacog alfa*); *Basiliximabum* – basiliximab (ingl *basiliximab*), *Ustekinumabum* – ustekinumab (ingl *ustekinumab*), *Trastuzumabum* – trastuzumab (ingl *trastuzumab*). *mab*-osist⁶ on mugandatud ka pika vokaaliga *-maab*⁷.

⁵ http://193.40.10.165/register/register.php?keel=est&inim_vet=inim.

⁶ *-mab* tuleneb inglise nimetusest *monoclonal antibody* 'monoklonaalne anti-keha'.

⁷ Nt Eestis kehtivate Euroopa patentide kirjelduste tõlked <http://www.epa.ee/ep/EPtolked/E005516.pdf>: alemtusumaab, rituksimaab, tsetuksimaab jt; www.epa.ee/ep/EPtolked/E002723.pdf: daklisumaab, basiliximaab.

Mõnes allikas võib näha mõlemat kasutust.⁸ Eestipärasem oleks pikavokaaliline lõpp, kuna toimeainete kui kemikaalinimetuste kohandamisel eesti keelega tuleb arvestada eesti keele eripära ning mitte peale suruda võõrkuju⁹.

Tugeva klusiiliga (*k*, *p*, *t*) lõppevatest eesti vastetest on sagedasim ja küsituim *diklofenak* ~ *diklofenaak*. Kui eeldada, et rõhk asub sõna lõpus, oleks eestipärane kirjakuju kas *diklofenaak* (nagu on soovitanud Medicina kirjastuse 2004. aasta „Meditsiinisõnastik“, vrd sm *diklofenaakki*) või *diklofenakk*. Paraku on farmaatsiterminoloogia komisjon soovitanud kuju *diklofenak*. Võimalik, et siingi on lähtutud inglise (*diclofenac*¹⁰), mitte ladina kujust (*Diclofenacum*) – pärimist inglise tüvest märgib ka Valguse kirjastuse 2012. aasta „Võõrsõnade leksikon“. Google’i otsing (19.02.2015) näitab ühe *a*-ga kuju ülekaalu, nt nimetavas diklofenak – 145 leidu, diklofenaak – 25, diklofenakk – 33, osastavas diklofenakki – 108, diklofenaaki – 10 (sh sellise kujuga omastav). Samamoodi teised seesugused, nt *Ketorolacum* – ketorolak, *Nepavenacum* – nepavenak, *Aplavirocum* – aplavirok, *Senicapocum* – senikapok. Varasematest muganditest on pika *a*-ga käibel ladinalähtesed *ammoniaak*, *salmiaak* ’ammooniumkloriid’ (← keskld *sal ammoniacum*).

Teised, *p*- ja *t*-lised vasted on mugandatud pika vokaaliga, nt *Ilonidapum* – ilonidaap, *Ciprofibratum* – tsiprofibraat, *Mivotilatium* – mivotilaat, *Cinacalcetum* – tsinakaltseet, *Lobenzaridium* – lobensariit.

⁸ Nt tervise- ja tööministri 19. detsembri 2014. a määruse nr 76 „Sotsiaalministri 19. jaanuari 2007. a määruse nr 9 „Kindlustatud isikult tasu maksmise kohustuse Eesti Haigekassa poolt ülevõtmise kord ja tervishoiuteenuse osutajatele makstava tasu arvutamise meetodika“ muutmine“ lisa 10 (<https://www.riigiteataja.ee>): basiliksimaab, natalisumaab, trastuzumaab; denosumab; infliksimaab ~ infliksimab, omalizumaab ~ omalizumab, palvizumaab ~ palvizumab, rituksimaab ~ rituksimab.

⁹ Vt Andres Valdre loengu lisamaterjal „Praktilisi tõlkeprobleeme ja lahendusi 25.09.2014“. http://valdre.com/andres/Peda/TT2/Varamu/Lisamaterjalid/2014TT2lm1_ana_fys.pdf (vaadatud 19.02.2015).

¹⁰ Inglise *diclofenac* lähtub keemilisest nimetusest 2-(2,6-dichloranilino) *phenylacetic acid*.

Kui vokaali ja *um*-i vahele jääb konsonantühend, siis täishäälik ei pikene: *Exisulindum* – eksisulind, *Aprepitantum* – aprepitant, *Pexacerfontum* – peksatserfont, *Etanerceptum* – etanertsept, *Cilomilastum* – tsilomilast, *Dienogestum* – dienogest, *Cicaprostum* – tsikaprost, *Macrosalbum* – makrosalb, *Pibecarbum* – pibekarb, *Obatoclaxum* – obatoklaks, *Cetrorelixum* – tsetroreliks, *Pardoprinoxum* – pardoprunoks, *Efavirezum* – efavirens.

Maailma terviseorganisatsiooni soovitatud ladina- ja ingliskeelseid toimeainenimetusi ning nende soomekeelseid vasteid saab vaadata Soome ravimiameti lehelt <http://www.fimea.fi> lingi „Luettelo lääkeaineiden yleisnimistä“ alt avanevast PDF-failist. Faili uuendatakse paar korda aastas, artikli kirjutamise ajal oli väljas 2014. aasta lõpu versioon (maht üle 230 lk). Eesti keeles kahjuks sellist nimestikku pole, Eesti ravimiregistrist saab vaadata üksnes Eestis registreeritud ravimite nimesid ja toimeainenimetusi.